

ÖSTERSJÖSÄLEN

Sälsången har tystnat vid Harstena. Där borta på Gräsmarö hade Ture Rangström en stuga. Han lyssnade ofta till sången från Harstena sälbådar. Och sen komponerade han efter den. Men nu finns det ingen säl kvar...

Det är Hugo Magnusson på Harstena som talar. Ytterligt få svenskar vet så mycket om sälar som han. I 25 år har han varit yrkesfiskare. Nu är han resande köpman i fiskeribranschen, men Harstena har han blivit trogen. Varje sommar fiskar han i de gamla sälvattnen.

— Förr var jag ivrig säljägare. Gick ut med kanot och harpun och försökte komma så nära som möjligt. Det var en spännande jakt.

I dag vill Hugo Magnusson slå vakt om sälen. Och han instämmer helt och fullt med natur- och sälvännen Bertil Haglund, som i sin bok "Säl" just slagit larm så att det borde höras över hela Sverige.

Den svenska sälstammen, både knubbsäl och gräsäl, hotar att dö ut och detta utan att någon just reage-

rar, hävdar Haglund. Han föreslår att man ordnar skyddsområden fredade för jakt och landstigning. Harstena utanför östgötakusten var tidigare en av världens främsta samlingsplatser för sälen. Återuppräta den attraktion som en gång gjorde ön berömd!

— Vi hade kolonier här ute på sälbådarna om 20 000, kanske 30 000 djur långt in på fyrtitalet, berättar Hugo Magnusson. Annu 1947, då prins Wilhelm spelade in sin film här, fanns några tusen kvar.

Nu är de nästan borta. Man kan ha tur och få se enstaka exemplar, och i höstas fanns kanske en koloni på ett tjugutal. Och mellan Harstena och Arkö finns också lite säl kvar.

Varför försvinner sälen ur Östersjön? Denna fascinerande rest av urtidsdjur i vår fauna, som väl ingen svensk egentligen vill se utdöd. Mer än möjligen laxfiskarna, men det är en särskild historia.

100 kr för en sälpäl

Orsakerna är flera. Förr jagades säl med småbåtar, nu sker det från trälare och stora isbrytare. Inte minst finländarna har gått hårt fram på senare år, främst mot gräsälen när den ynglar i mars.

— I regel skjuts hela familjerna. Också de små kutarna med sina vita ulliga pälsar. En hundralapp får man för pälsen.

Säljägarna jagar för sporten och för att få en extraförtjänst. Modernare metoder och effektivare vapen ger större verkan. Gräsälens skinn är mest äträtt, och också köttet är fint. Sälbfäit smakar som oxfilé. På Frimurarehotellet i Linköping serveras det sen flera år som en delikatess.

Den hårdaste säljakten bedrevs

rent av 1959 i packisen på båda sidorna av Östersjön. Magnusson vet berätta om en fisketrälare från Fårö-sund som det året träffade på 200 sälungar på ett isflak.

— Man klubbade fyrtio stycken. Sen kom en finsk trälare och tog resten.

Och våren 1960 kom en annan båt in i Harstena hamn med 137 dödade gräsäl, de flesta kutar.

Harstena sälbådar är inte längre fridlysta. Sälen behöver lugn och ro om han skall trivas och föröka sig, men fiske- och turistbåtar och kanske också flyget skrämmar och stör djuren på de gamla favoritstillhållen. Det händer att mödrarna i rena skrämseln kastar sina ungar i sjön så att dom drunknar. Många fynd av döda kutar måste förklaras på så vis.

Sälen minskar utmed hela östkusten, bäst står sig vikaresälen i norr. Hugo Magnusson, som ständigt reser runt våra kuster och nogra hör sig för om sälförekomsten, har gjort följande anteckningar om beståndet — med början på västkusten:

Utanför Strömstad finns en koloni gräsäl av annat slag än Östersjöns, eftersom de ynglar på hösten. Här har man redan begärt fridlysning för Kosteröarna. Utanför Lysekil hittar man också gräsäl, likaså utanför Hallands Väderö.

— I Öresund utanför Landskrona vet jag att det finns fyra fem sälar. En fiskare där har dem ofta simmande runt bottengarnen. Djuren är nästan tama. Det skulle inte falla oss in att skjuta dom, förklarade fiskaren. De är ett fint inlag vid vår kust, så vi är rädda om dom.

Omkring Falsterbo rev har man iakttagit både knubbsäl och gräsäl, men annars är det dåligt runt Skånekusten. Man får sen söka sig ända upp till kusten mellan Bergkvara och Kalmar innan man hittar ett fåtal knubb- och gräsäl. Där gjorde fiskaren Artur Nilsson i Djursvik, Söderåkra, ett unikt fynd i fjol, då han söder om Kalmar träffade på en knubbsälshona med tre ungar — de brukar bara få två.

Några kolonier kan man inte tala om vid Smålandskusten, och runt Öland är sälen borta. Utanför östgötakusten finns alltså en liten koloni gräsäl, men knubbsälen har försvunnit. Sju åtta exemplar har på sistone sälbådarnas framtid ligger i Harstedt dykt upp inne i Bråviken. Smärre kolonier återfinns mellan Landsort och Oxelösund, och även utanför Stockholm kan man iaktta enstaka gräsäl i skärgården. Norr ut kommer sen vikaresälen, som är mer stabil.

Knubbsälen — den av våra två sälarter som håller till i södra Östersjön — är helt på utdöende, anser Hugo Magnusson. Bara för några år sedan lade knubbsälen kutar ända ner mot Ystadskusten, men nu är detta ytterligt sällsynt.

— Jag blev glad när jag träffade en flundrefiskare på södra Öland som råkat fånga en knubb. "Men han hade så vackra och kloka ögan att jag återgav honom friheten."

Många sälar drunknar i ålbottengarn och trälare. Andra går tandröta eller variga sår efter slagsmål i kolonierna och dukar under. Heta somrar går hårt åt sälen, som ju är ett ishavsdjur.

I våras hittade Magnusson döda sälar utanför Ystad, Trelleborg, i Lommabukten och också utanför Hälsingborg. Kanske går de ner i södra Östersjön och dör. Man vet inte mycket, och forskningen på detta område är försummad.

Nu ska sälen märkas

I England har man flera år märkt sälen och konstaterat märkliga vandringar på hundratals mil. I år skall detta för första gången ske också i Östersjön på initiativ av Nils Linnman. Han har skaffat sig erfarenheter i England, och två engelsmän kommer över för att biträda med sälmärkningen. Om möjligt skall man börja i mars. Att forska ut var själva vägen är en angelägen uppgift. Vandrar den helt enkelt ur Östersjön?

I varje fall minskar sälstammen år från år, och kanske dröjer det inte länge förrän åtminstone knubbsälen är försvunnen. Gamle säljägaren Magnusson på Harstena är nu helt ense med naturvännerna.

— Generationerna efter oss kommer att undra varför vi lät vårt stoltaste och finaste vattendjur försvinna ur Östersjön. Tänk att det är alltså skottpengar på säl — 15 riksdaler!

Nils Dahlbeck vill ha ett reservat för vikaresäl på Norrlandskusten, och Bertil Haglund vill återuppliva Harstena sälbådar. Det skulle kunna bli en fin turistattraktion — med rimligt antal fasta exkursioner för naturvänner och moderna tuber på stativ vid den gamla utsiktsplatsen. Men det är en utmaning för de gamla sälbådarnas framtid ligger i Harstena närbarnas egna händer. Man bör begära fridlysning. Saken hastar.

— Harstena är just den idealiska fristaden, välkomnar Hugo Magnusson. Många har redan velat erbjuda reservat, men det rör sig oftast om små kobar som lätt blir överspolade. Sälarna måste kunna vila ut i lugn och ro under hårda stormar. Det går fint här.